

Tâm linh mặt trời trong kỹ nguyên trí tuệ nhân tạo: Tiếp cận *Klara và mặt trời* của Kazuo Ishiguro

Solar Spirituality in the Age of AI: A Reading of Kazuo Ishiguro's *Klara and the Sun*

Nguyễn Quang Thắng^{a*}
Nguyễn Quang Thang^{a*}

^aKhoa Ngữ văn – Truyền thông, Trường Đại học Sư phạm – Đại học Đà Nẵng, Việt Nam

^aFaculty of Linguistics Literature and Communication, University of Science and Education, the University of Da Nang, Viet Nam

(Ngày nhận bài: 18/11/2025, ngày phản biện xong: 03/02/2026, ngày chấp nhận đăng: 07/04/2026)

Tóm tắt

Bài báo nghiên cứu cách nhà văn Kazuo Ishiguro kiến tạo biểu tượng mặt trời trong tiểu thuyết *Klara và mặt trời* như trung tâm của một dạng thức “tâm linh mặt trời” trong bối cảnh trí tuệ nhân tạo. Thông qua việc phân tích đức tin cùng những trải nghiệm của nhân vật chính – AF Klara đối với mặt trời như một thực thể có quyền năng chữa lành và cứu rỗi con người khỏi lằn ranh sinh tử, bài báo đã chỉ ra rằng tác phẩm đã đặt con người, công nghệ và cảm xúc trong một phạm vi liên kết nhất định. Bài viết sử dụng kết hợp các phương pháp nghiên cứu như: liên ngành, thống kê - phân loại, phân tích - tổng hợp, so sánh để làm rõ vấn đề nghiên cứu. Kết quả nghiên cứu khẳng định rằng Kazuo Ishiguro đã gợi mở một hình thức “tâm linh hậu nhân loại”, trong đó đời sống vật chất và tinh thần của con người được điều chỉnh lại theo “điều kiện tồn tại mới”, khi ranh giới giữa người và máy trở nên khó xác định.

Từ khóa: Kazuo Ishiguro, *Klara và mặt trời*, tâm linh mặt trời, trí tuệ nhân tạo, hậu nhân loại

Abstract

The article examines how writer Kazuo Ishiguro constructs the symbol of the Sun in his novel *Klara and the Sun* as the center of a form of “solar spirituality” in the context of artificial intelligence. Through the analysis of the main character, AF Klara’s belief and experiences with the Sun as an entity that has the power to heal and save humans from the brink of death, the article points out that the work places humans, technology and emotions in a certain range of connection. The research results affirm that Kazuo Ishiguro suggested a form of “posthuman spirituality”, in which human material and spiritual life is readjusted to new conditions of existence, when the boundary between humans and machines becomes difficult to define. The article uses a combination of research methods such as interdisciplinary, statistics - classification, analysis - synthesis, comparative to clarify the research problem.

Keywords: Kazuo Ishiguro, *Klara and the Sun*, Sun spirituality, artificial intelligence, posthuman

*Tác giả liên hệ: Nguyễn Quang Thắng

Email: ngnnthng@gmail.com

1. Mở đầu

Trong bối cảnh thế kỷ XXI, khi sự bùng nổ mạnh mẽ của công nghệ, đặc biệt là trí tuệ nhân tạo (AI) ngày càng ảnh hưởng sâu rộng đến đời sống con người và đặt ra nhiều thách thức lớn đối với những quan niệm truyền thống về bản sắc, chủ thể và thân thể, văn học khoa học viễn tưởng đã trở thành một không gian quan trọng để phản ánh rõ những biến đổi này. Trong không gian ấy, các tự sự về cyborg nổi lên như một nhánh quan trọng của văn học khoa học viễn tưởng đương đại (một khuynh hướng góp phần mở rộng các vấn đề cốt lõi của thể loại như bản thể con người, mối quan hệ giữa con người - công nghệ và những hệ quả đạo đức), qua đó tập trung khám phá sự mờ nhòe ranh giới giữa người và máy móc, cũng như đặt ra những vấn đề phát sinh khi công nghệ ngày càng thâm nhập sâu hơn vào đời sống sinh học và cảm xúc của con người. Không chỉ dừng lại ở việc phản ánh tiến bộ kỹ thuật, văn học cyborg còn đặt ra những câu hỏi về ý nghĩa của việc “làm người” trong một thế giới nơi mà trí tuệ nhân tạo, tự động hóa và công nghệ sinh học gắn bó chặt chẽ với nhau trong đời sống thường nhật và tham dự vào những lĩnh vực vốn được xem là thuộc về con người, như cảm xúc, đức tin và đời sống tinh thần.

Các nghiên cứu ban đầu về văn học cyborg thường gắn liền với khoa học viễn tưởng và những bối cảnh xã hội – chính trị, đặc biệt là các mối lo ngại về công nghệ, sự kiểm soát của các thực thể nhân tạo nửa sau thế kỷ XX. Chịu ảnh hưởng sâu rộng từ cyberpunk¹ và các lý thuyết hậu hiện đại, nhiều công trình nhấn mạnh đến các chủ đề như giám sát, sự phân mảnh của thân thể và sự suy giảm quyền tự chủ của con người. Tuy nhiên, trong những năm gần đây, nghiên cứu về văn học cyborg đã có những chuyển hướng đáng kể, từ việc tập trung vào các mô - típ thể loại và yếu tố công nghệ sang việc quan

tâm nhiều hơn đến các vấn đề đạo đức, cảm xúc, bao gồm sự chăm sóc, lòng trắc ẩn và ý nghĩa tinh thần trong mối quan hệ giữa người và máy. Đặc biệt, một số nghiên cứu bắt đầu chú ý đến chiều kích tinh thần và những hình thức niềm tin mới nảy sinh trong mối quan hệ giữa con người, máy móc và thế giới tự nhiên.

Chính trong dòng chảy ấy, tiểu thuyết *Klara và mặt trời* (2021) của Kazuo Ishiguro nổi lên như một trường hợp tiêu biểu để phân tích, khi tác phẩm không chỉ khắc họa mối quan hệ giữa con người và trí tuệ nhân tạo mà còn đặt trọng tâm vào chiều kích tâm linh của một chủ thể nhân tạo. Thông qua hình tượng Klara – một người bạn nhân tạo (AF²), nhân vật đã cảm nhận mặt trời không chỉ như một hiện tượng tự nhiên mà còn như một thực thể linh thiêng, mang năng lực chữa lành và cứu rỗi. Tác phẩm đặt lại vấn đề về ranh giới giữa con người và robot, đồng thời mở rộng khảo sát đến mối liên hệ giữa chủ thể hậu nhân loại, tưởng tượng tâm linh và biểu tượng tự nhiên. Sự kết hợp giữa công nghệ và tâm linh trong tiểu thuyết kiến tạo một không gian văn học cho việc suy tư về tính đa tầng của niềm tin, cũng như về sự xuất hiện của những hình thức “tôn giáo mặt trời” trong kỷ nguyên AI.

Từ đó, bài viết này tập trung phân tích cách Ishiguro kiến tạo biểu tượng mặt trời như trung tâm của đời sống tâm linh hậu nhân loại, qua đó lý giải những hàm ý văn hóa và triết học mà tác phẩm gợi mở đối với việc đọc hiểu văn học đương đại.

2. Tâm linh hậu nhân loại: Sự tái định nghĩa về đức tin trong bối cảnh công nghệ

Trong kỷ nguyên công nghệ, đặc biệt là với sự phát triển nhanh chóng của trí tuệ nhân tạo (AI) và các hình thức tăng cường trí tuệ (IA³), các diễn ngôn hậu nhân loại (posthuman

¹ Chỉ một thể loại văn học, nơi mà xã hội tương lai bị thống trị bởi công nghệ và robot.

² Artificial Friend: người bạn nhân tạo.

³ Intelligence Augmentation.

discourses) đã đặt lại vấn đề về ranh giới giữa con người, phi nhân loại và máy móc. Điều này cũng đồng thời tác động sâu sắc đến cách con người hiểu về “tâm linh” (spirituality). Nếu như trong truyền thống, tâm linh gắn liền với tôn giáo, nghi lễ và đức tin siêu việt, thì trong bối cảnh hậu nhân loại, nó được tái định nghĩa như một trải nghiệm mang tính liên kết, không phân cấp và gắn bó chặt chẽ với công nghệ

Trong phạm vi nghiên cứu này, khái niệm “posthuman spirituality” được sử dụng như một khung lý thuyết nhằm soi chiếu cách mà các hình thức đức tin mới được kiến tạo trong văn học hậu nhân loại, đặc biệt là qua trường hợp tiểu thuyết *Klara và mặt trời* của Kazuo Ishiguro. Ferrando và Banerji trong bài viết *Posthuman Spirituality* (2023) đã khẳng định rằng tinh thần hậu nhân loại không nhằm phủ nhận hay thay thế các cách hiểu truyền thống về tôn giáo, mà hướng đến việc giải cấu trúc những nhị nguyên vốn có như người/máy, vật chất/tinh thần, chủ thể/khách thể. Theo họ, “Tâm linh giả định những trải nghiệm và hình thức tồn tại siêu cá nhân, trong đó những ranh giới bản thể rõ ràng có thể bị xóa nhòa, dẫn đến những trải nghiệm phi nhị nguyên” [5, tr. 254]. Trên cơ sở đó, tâm linh hậu nhân loại có thể được hiểu như “hình thức giải cấu trúc cuối cùng của bất kỳ phương pháp phân đôi nào” [5, tr. 255], trong đó sự tồn tại được nhìn nhận như một bản thể quan hệ (relational ontology), gắn kết con người với phi nhân loại, tự nhiên và công nghệ. Điểm đặc biệt ở đây là tinh thần hậu nhân loại không thay thế tôn giáo bằng công nghệ mà mở rộng phạm vi của tâm linh sang những trải nghiệm vốn nằm ngoài giới hạn nhân văn truyền thống. Khi các ranh giới bản thể được xóa nhòa, con người không còn được xác định đơn thuần như một cá thể độc lập mà trở thành một “nút thắt” trong mạng lưới quan hệ rộng lớn với công nghệ và thế giới phi nhân loại. Chính vì vậy, công nghệ trong bối cảnh này vừa đóng vai trò là một công cụ, vừa trở thành một không gian

chuyên hóa nhận thức, nơi các dạng tồn tại khác nhau giao thoa và kiến tạo nên những kinh nghiệm tinh thần mới. Khung tri nhận này thực sự hữu ích khi đọc *Klara và mặt trời* bởi thực thể nhân tạo đã không còn đứng ngoài các mối quan hệ xã hội mà trực tiếp có những trải nghiệm mang tính tâm linh xoay quanh mặt trời, từ đó xem mặt trời như một nguồn sống, một quyền năng chữa lành và là một chỗ dựa sinh tồn.

Tuy nhiên, như Ted Peters nhấn mạnh trong bài viết “*Artificial Intelligence versus Agape Love Spirituality in a Posthuman Age*” (2019), sự tái định nghĩa này cũng đặt thần học và triết học trước một vấn đề: hoặc phải từ bỏ quan niệm cho rằng lý trí là đặc tính định nghĩa con người, hoặc phải bác bỏ niềm tin quá mức vào một tương lai hậu nhân loại do AI/IA dẫn dắt. Với tư cách một nhà thần học, Peters chọn cả hai hướng: một mặt khẳng định rằng “chính tình yêu được hiểu là vô điều kiện, chứ không phải trí tuệ lý trí, mới cho chúng ta biết cách sống một cuộc sống thánh thiện. Tình yêu cho chúng ta biết cách sống một con người đích thực” [11, tr. 259]; mặt khác, ông lại phê phán mạnh mẽ chủ nghĩa siêu nhân (transhumanism), coi viễn cảnh siêu trí tuệ là “không chỉ phi thực tế mà còn báo trước loại bi kịch mà chúng ta mong đợi từ một đáng cứu thế giới” [11, tr. 259]. Lập luận này cho thấy một nghịch lý nội tại của các viễn tưởng hậu nhân loại: thay vì giải phóng con người, niềm tin tuyệt đối vào AI có thể tạo ra một hình thái cứu cánh giả, thay thế Thượng Đế bằng công nghệ. Như vậy, Peters không phủ nhận khả năng công nghệ tham dự vào tiến trình tái định nghĩa nhân tính, nhưng ông nhấn mạnh rằng nếu thiếu nền tảng của tình yêu vị tha (agape), công nghệ sẽ rơi vào nguy cơ trở thành một thứ thần học giả tạo. Chính sự phân biệt này mở ra một định hướng phê phán posthuman spirituality chỉ thực sự khả thi nếu vừa thừa nhận vai trò biến đổi của AI, vừa giữ lại chiều kích luân lý – tôn giáo như điểm tựa của nhân tính.

Từ sự kết hợp giữa Ferrando – Banerji và Peters, ta có thể thấy rằng “tâm linh hậu nhân loại” không đơn thuần là mở rộng các thực hành tâm linh sang môi trường công nghệ, mà là một sự tái định nghĩa triệt để về đức tin. Một mặt, nó khẳng định rằng tinh thần con người đã luôn mang tính hậu nhân loại – vượt qua biên giới sinh học, gắn kết với vật chất, công nghệ và thế giới phi nhân loại. Mặt khác, nó cảnh báo rằng không thể để công nghệ và lý trí thay thế hoàn toàn nền tảng luân lý của nhân tính; đức tin cần được neo đậu trong tình yêu không vị kỷ, một thứ tình yêu định hình nhân tính đích thực. Nhờ vậy, “tâm linh hậu nhân loại” trở thành một tiền đề quan trọng trong quá trình nghiên cứu niềm tin của *Klara vào mặt trời* như một hình thức tâm linh hậu nhân loại trong tiểu thuyết của Ishiguro.

3. Mặt trời trong huyền thoại và biểu tượng văn học

3.1. Mặt trời trong huyền thoại: nguồn gốc và ý nghĩa biểu trưng

Trong lịch sử văn hoá nhân loại, mặt trời luôn giữ vị trí trung tâm trong vũ trụ quan và đời sống tín ngưỡng. Ở bình diện huyền thoại, mặt trời được nhân cách hoá thành những đấng quyền năng khi vừa ban phát sự sống, vừa có khả năng trừng phạt sự hỗn loạn. Trong thần thoại Hy Lạp, chúng ta biết tới Helios - vị thần điều khiển xe ngựa lửa băng ngang bầu trời mỗi ngày là minh chứng cho cách người cổ đại chuyển hoá chu kỳ thiên thể thành hành động thần linh mang ý nghĩa về sự hài hòa giữa con người và vũ trụ. Truyền thống này về sau chuyển sang Apollo: mặc dù ban đầu Apollo là thần ánh sáng và nghệ thuật, từ thời Hy Lạp cổ và đặc biệt trong thời La Mã, ông được đồng nhất với thần mặt trời (*Sol*), trở thành trung tâm của một tôn giáo đế quốc mới. Mô tả này cho thấy mặt trời trong huyền thoại hoạt động như một tác nhân kể chuyện, “làm” (di chuyển, soi sáng, phán xét) chứ không còn là vật vô tri. Bản chất “hai mặt” này vừa là

nguồn sinh lực khi cung cấp ánh sáng, mùa vụ vừa có khả năng gây hạn hán, cháy rừng, trở thành hình ảnh thần thánh trừng phạt sự hỗn loạn được các nhà nghiên cứu thần thoại coi là hạt nhân biểu tượng. Như Mircea Eliade trong bài viết *The Sacredness of Nature and Cosmic Religion* đã nhấn mạnh: “mặt trời không tham gia vào sự hình thành; mặc dù luôn chuyển động, mặt trời vẫn bất biến; hình dạng của nó luôn giống nhau. Các hiện tượng hiển linh mặt trời thể hiện các giá trị tôn giáo về quyền tự chủ và quyền lực, về chủ quyền, về trí tuệ” [4, tr.157]. Các truyền thống tôn giáo so sánh và nhân học tôn giáo chỉ ra rằng nhiều nghi lễ, hành động hiến tế và hệ thống thần thoại ra đời nhằm dung hòa đồng thời hai khía cạnh này của mặt trời – vừa ca tụng vừa kiềm chế năng lực mạnh mẽ của mặt trời.

Từ góc nhìn lý thuyết, Carl Gustav Jung xem các biểu tượng như mặt trời là cổ mẫu (archetype) nằm trong vô thức tập thể (collective unconscious), là cấu trúc tâm lý sâu nhất góp phần tổ chức tưởng tượng cá nhân và tập thể, nơi hội tụ đồng thời khát vọng về ánh sáng, trật tự và nỗi sợ hủy diệt. Việc mặt trời “... chiếu sáng như nhau lên cả người công chính lẫn người bất chính, và cho phép các sinh vật hữu ích phát triển mạnh mẽ cũng như các sinh vật có hại” [7, tr.195] cho thấy nó không những là biểu tượng đại diện cho đạo đức thuần nhất mà còn là hình ảnh phản chiếu cho toàn bộ tính hai mặt của sự tồn tại. Do đó, mặt trời trong huyền thoại theo Jung không chỉ là thực thể vật lý có tác dụng chiếu sáng trên bầu trời mà còn là ký hiệu nhận thức nội tâm, nơi hội tụ những mong muốn, sợ hãi, và xung đột giữa cái sáng và cái tối trong tâm thức con người. Biểu tượng này được sử dụng trong giấc mơ, trong thần thoại, trong nghi lễ để giúp ý thức cá nhân và tập thể nhìn thấy, nhận biết và làm việc với cả hai khía cạnh sáng và tối trong quá trình hình thành cái “Self” (tự ngã).

Trong văn hoá phương Đông, biểu tượng mặt trời còn gắn chặt với trục biểu tượng kết nối vũ trụ, xã hội và chính trị. Ở Trung Hoa cổ đại, khái niệm *tian* (Trời) và học thuyết *tianming* (Thiên mệnh) khiến quyền lực chính thống được hiểu như xuất phát từ một nguyên tắc siêu nhiên (*Heaven/Tian*), nơi sự vận hành của thiên thể được xem là cơ sở để hợp thức hoá trật tự xã hội. Theo Mark Cartwright trong bài viết *Mandate of Heaven* thì “Thiên Mệnh (Thiên Minh), là nguồn gốc thần thánh của quyền lực và quyền cai trị của các vị vua và hoàng đế đầu tiên của Trung Quốc. Vị thần cổ xưa hay thế lực thần thánh được gọi là Trời đã chọn một cá nhân cụ thể để cai trị thay mặt mình trên trái đất” [2], nghĩa là hình ảnh Trời/mặt trời không chỉ là mô hình vũ trụ học mà còn là chuẩn mực chính trị - đạo đức quy định sự chính danh của nhà vua, đồng thời tạo nên cơ chế biểu tượng cho phép “rút lại” thiên mệnh khi người trị vì thất đức (thiên tai, biến loạn được hiểu như dấu hiệu Trời phán xét). Khác với Trung Hoa, tại Nhật Bản, nữ thần mặt trời Amaterasu được coi là tổ tiên thần thoại của hoàng tộc, “*the celestial sun goddess from whom the Japanese imperial family claims descent*” (Tạm dịch: Nữ thần mặt trời thiêng liêng mà hoàng tộc Nhật Bản tuyên bố mình là hậu duệ) cho thấy rõ sự liên kết trực tiếp giữa biểu tượng mặt trời và nguồn gốc thiêng liêng của quyền lực hoàng gia. Như Konoyu Nakamura phân tích trong bài “*Goddess Politics: Analytical Psychology and Japanese Myth*” rằng ban đầu, “Amaterasu-oh-kami chỉ đơn giản là một nữ thần địa phương ở Ise, hoặc là vợ của một nam thần mặt trời, nhưng sau đó chính bà trở thành vị thần tối cao và là tổ tiên của các vị thiên hoàng” [10, tr.238]. Từ thời kỳ thiết lập *State Shinto* đến các nghi lễ hiện đại, Amaterasu trở thành trung tâm của một “chính trị thần thoại” (mythopolitics), nơi biểu tượng mặt trời được dùng để vừa thiêng hoá vừa chuẩn hoá cấu trúc quyền lực.

Như vậy, ở cả phương Đông và phương Tây, mặt trời đều vận hành như một biểu tượng trung tâm có khả năng tích hợp nhiều tầng ý nghĩa, từ sự sống, trật tự xã hội và niềm tin của con người. Không chỉ nuôi dưỡng sự sống, mặt trời còn giúp con người hình dung và lí giải quyền lực, đạo đức và ý nghĩa thực sự của sự tồn tại. Chính vai trò này đã tạo nên cơ sở để văn học hiện đại tiếp tục khai thác và sáng tạo thêm về biểu tượng mặt trời, nhất là khi những hệ giá trị truyền thống không còn giữ cho mình tính ổn định như trước.

3.2. Mặt trời trong văn học: từ hình ảnh tự nhiên đến biểu tượng nghệ thuật

Trong dòng chảy của văn chương nhân loại, mặt trời hiện lên trên từng trang viết không chỉ đơn thuần là một hiện tượng thiên nhiên tỏa sáng trên bầu trời mà còn hiện diện như một biểu tượng văn học đa thanh - nơi ánh sáng vật lý chuyển hóa thành ánh sáng tư tưởng. Umberto Eco trong *A Theory of Semiotics* cho rằng các tác phẩm nghệ thuật và những yếu tố cấu thành của chúng vận hành như những hệ thống ký hiệu mở (open work), tức là không chỉ tồn tại như những sự vật hay hiện tượng đơn thuần mà luôn gợi mở nhiều tầng nghĩa và khả năng diễn giải khác nhau, vừa soi rọi vừa thử thách người đọc; vừa hé lộ nguồn sống vừa phơi bày giới hạn và sự tàn khốc của tạo vật, vừa soi rọi vừa thử thách người đọc; vừa hé lộ nguồn sống vừa phơi bày giới hạn và sự tàn khốc của tạo vật.

Ở các tác phẩm cổ điển, hình ảnh mặt trời thường gắn liền với nguồn gốc của sự sống, trật tự vũ trụ, sức mạnh bất tử và niềm tin vào tính vĩnh hằng của vạn vật. Juan Eduardo Cirlot trong *Dictionary of Symbols* đã khẳng định: “mặt trời không chỉ tượng trưng cho nguồn sống và sự tái sinh mà còn hàm chứa sức mạnh phán xét và hủy diệt” [3], cho thấy sự gắn kết chặt chẽ giữa hình ảnh thiên thể này và khát vọng của con người về một trật tự siêu nghiệm. Chính vì thế, trong văn học Hy Lạp – La Mã, hay trong các bản trường ca trung đại, ánh sáng mặt trời thường gắn liền

với cái thiện, với sức mạnh tối cao, đôi khi được thần thánh hóa thành hình ảnh Helios hay Apollo. Tuy nhiên, khi bước sang văn học hiện đại, nhất là khi chịu ảnh hưởng của chủ nghĩa hiện sinh, hình ảnh quen thuộc này đã không còn giữ nguyên vẻ huy hoàng vốn có của nó mà trở thành một biểu tượng mang tính hai mặt. Mặt trời không còn chỉ tượng trưng cho sự sống và trật tự, mà nhiều khi trở thành ánh sáng phơi bày sự trống rỗng, phi lý và cô độc của tồn tại.

Sự thay đổi này cũng thể hiện rõ trong các tác phẩm hậu tận thế. Điển hình như trong tiểu thuyết *Băng* của Anna Kavan, thế giới sau thảm họa bị bao phủ bởi băng tuyết trắng xóa, lạnh lẽo khiến cho ánh sáng của mặt trời dường như biến mất hoàn toàn. Ánh sáng mặt trời – thứ vốn là biểu tượng truyền thống của sự sống, trật tự và hi vọng đã được Anna Kavan thay thế bởi màu trắng lạnh lẽo của băng giá, từ đó tạo ra một biểu tượng mới: băng giá như sự đóng băng của nền văn minh, của các giá trị từng ổn định. Nói cách khác, mặt trời trong *Băng* xuất hiện dưới dạng mờ nhòe, nhưng chính sự mờ nhòe ấy lại là hạt nhân quan trọng để “phơi bày sự đổ vỡ của nền văn minh và sự sụp đổ của những hằng số từng định nghĩa đời sống con người”. Khi phân tích sâu hơn, có thể thấy Kavan đang vận dụng thủ pháp “đảo nghĩa” biểu tượng: thay vì ánh sáng mặt trời cứu rỗi, nhân vật đối diện với một không gian trắng toát vô cảm, nơi sự sống co lại, thời gian dừng trôi. Đây là một cách diễn đạt bằng hình ảnh về hậu tận thế: một thế giới nơi các điểm tựa siêu nghiệm biến mất, những hệ giá trị từng chiếu sáng đời sống (mặt trời) nay chỉ còn là khoảng trống lạnh lẽo. Sự “vắng mặt” trở thành “hiện diện” theo nghĩa biểu tượng – một hiện diện tiêu cực, nhưng có tác động mạnh mẽ đến tâm thức người đọc.

Từ văn học cổ điển đến hiện đại, biểu tượng mặt trời đều cho thấy rõ tính linh hoạt và nghĩa của hình tượng nghệ thuật. Sự biến chuyển từ “ánh sáng cứu rỗi” sang “ánh sáng mang tính

chất hoài nghi” không chỉ phản ánh sự thay đổi trong cảm quan thẩm mỹ mà còn cho thấy trạng thái khủng hoảng tinh thần của con người hiện đại, khi họ phải đối diện với sự phi lý, cô đơn và đời sống xã hội suy thoái. Trong bối cảnh đó, mặt trời trong văn học trở thành một biểu tượng có tính chất đặc thù khi vừa lưu giữ lại ý nghĩa biểu tượng cổ xưa, vừa không ngừng thay đổi để phản ánh những nỗi lo và khát vọng của con người qua từng thời kỳ.

4. Biểu tượng mặt trời trong tiểu thuyết *Klara và mặt trời* của Kazuo Ishiguro

Có thể thấy rằng, biểu tượng mặt trời trong *Klara và mặt trời* không chỉ vận hành ở cấp độ hình ảnh hay niềm tin cá nhân của Klara, mà còn đóng vai trò như một trục biểu tượng chi phối toàn bộ thế giới quan hậu nhân loại mà Ishiguro kiến tạo. Thông qua việc trao cho mặt trời đảm nhận đồng thời ba chức năng: nguồn năng lượng vật lý, nguyên lý sinh học và đại diện của đức tin, Ishiguro đã thiết lập nên một mô hình biểu tượng đa tầng, nơi các ranh giới nhị nguyên truyền thống như tự nhiên/nhân tạo, hữu cơ/vô cơ,... liên tục bị xóa trộn.

4.1. Mặt trời như nguồn sống sinh học và năng lượng

Ở tầng nghĩa cơ bản nhất, mặt trời hiện diện trong tiểu thuyết *Klara và mặt trời* như điều kiện tiên quyết để duy trì sự tồn tại và hoạt động của Klara – một Artificial Friend (AF). Khác với phần lớn mô tả về robot trong tiểu thuyết khoa học viễn tưởng nơi máy móc thường phụ thuộc vào nguồn điện nhân tạo hoặc pin công nghiệp, Ishiguro lại lựa chọn một khắc họa độc đáo: các AF được “nuôi sống” bằng việc hấp thụ trực tiếp hoặc gián tiếp nguồn năng lượng từ ánh sáng mặt trời – một thiết kế vừa thân thiện với môi trường vừa tạo mối liên hệ giữa nhân tạo với tự nhiên.

Ngay từ những trang đầu của cuốn tiểu thuyết, khi được Ishiguro miêu tả là một AF còn trưng bày ở cửa hàng chờ được mua, Klara đã

quan sát và cảm nhận sự thay đổi rõ rệt trong hiệu suất vận hành khi được trực tiếp tiếp xúc với ánh sáng mặt trời. Khoảng khắc được sưởi ấm bởi ánh nắng được Klara nhân hóa như một nghi thức thành kính và gần gũi: “Cứ khi nào may mắn được gặp mặt trời như thế, tôi sẽ rướn mặt, cố gắng đón càng nhiều chất dinh dưỡng của Người càng tốt, và nếu Rosa đi cùng, tôi sẽ bảo bạn ấy làm theo mình” [6, tr. 9]. Hình ảnh Klara “rướn mặt” để đón lấy “chất dinh dưỡng” từ mặt trời không chỉ là chi tiết minh họa cơ chế nạp năng lượng của một AF mà còn là một ẩn dụ sinh học mạnh mẽ, gọi liên tưởng đến nhu cầu quang hợp ở sinh giới thực vật. Cách diễn đạt này gọi liên tưởng trực tiếp đến quá trình quang hợp của thực vật, qua đó đặt một thực thể vô cơ vào quỹ đạo của sự sống hữu cơ. Cảm giác “lệ thuộc” vào ánh nắng được chiếu rọi từ mặt trời được thể hiện rõ nét hơn khi Klara bộc lộ trạng thái bất an trong những khoảnh khắc không được “tắm nắng”. Việc mệt mỏi, lo lắng rằng bản thân có thể đang gặp phải trục trặc cho thấy ánh nắng mặt trời đã vượt thoát ra khỏi ý nghĩa sơ khởi về việc dung nạp nguồn năng lượng thuần túy để trở thành dấu hiệu cho sự khao khát tồn tại: “Biết thế nhưng AF nào cũng có cảm giác mệt mỏi bờ phờ sau vài giờ không được tắm nắng mặt trời và bắt đầu tự hỏi phải chăng trong mình hồng hóc gì – rằng có lẽ bộ phận nào đó của riêng mình bị trục trặc và nếu để người khác biết, mình sẽ không bao giờ được đón về nhà” [6, tr. 15]. Chi tiết này cho thấy năng lượng mặt trời không chỉ là một nguồn “nạp” mang tính kỹ thuật mà còn được cảm nhận như một trải nghiệm mang tính cảm xúc và sinh học, ít nhất là qua lăng kính tri giác của Klara. Chính chi tiết này đã góp phần giúp Klara xích lại gần hơn với trải nghiệm của con người, nơi sự sống luôn đi liền với nỗi sợ suy kiệt và tụt hậu.

Bên cạnh việc nuôi dưỡng Klara, mặt trời còn hiện lên như nguồn sống sinh học cho toàn bộ thế giới tự nhiên. Từ khung kính cửa hàng AF, Klara quan sát những con phố tràn ngập ánh

sáng, thấy cây cối và con người thay đổi trạng thái khi mặt trời lên cao. Đặc biệt, trong lần thứ hai được lên ô kính bày hàng, Klara đã chứng kiến một cảnh giàu tính biểu tượng cảnh ông ăn xin cùng chú chó tưởng đã chết sống lại: “mặt trời rót chất dinh dưỡng xuống phố và vào các tòa nhà. Khi tôi nhìn sang chỗ Ông Ăn Xin và con chó nằm chết hôm qua, tôi thấy hóa ra họ vẫn còn sống – rằng một loại dinh dưỡng đặc biệt từ mặt trời đã cứu sống họ” [6, tr. 58-59]. “Chất dinh dưỡng đặc biệt” trong nhận thức của Klara đã vượt ra khỏi ý niệm năng lượng vật lý, trở thành quyền năng chữa lành và tái sinh. Thông qua chi tiết này, Ishiguro đã đặt con người, động vật và trí tuệ nhân tạo vào cùng một hệ sinh thái phụ thuộc vào một nguồn năng lượng duy nhất, qua đó phá hủy ý niệm chủ nghĩa nhân loại trung tâm (anthropocentrism) vốn coi con người là trung tâm của sự sống trên trái đất.

Quan trọng hơn, Ishiguro không để các lớp nghĩa của biểu tượng mặt trời tồn tại tách biệt mà chủ ý đan cài chúng vào nhau trong trải nghiệm tri nhận của Klara. Đối với Klara, mặt trời vừa là “đáng ban năng lượng” cho bản thân, vừa là “đáng chữa lành” cho mọi người, đặc biệt là cô bạn Josie. Trong những chương sau của cuốn tiểu thuyết, sau khi Josie lâm bệnh nặng, Klara đã bày tỏ niềm tin tuyệt đối rằng mặt trời sẽ cứu cô bé, bởi mặt trời đã từng hồi sinh các sinh vật khác, và hơn thế Người đã trở thành một nguồn dinh dưỡng thiết yếu nhằm duy trì sự tồn tại của chính Klara. Ranh giới mờ nhòe giữa năng lượng vật lý và sinh học đã khiến mặt trời trở thành “không gian trung gian”, nơi mọi hình thức tồn tại hữu cơ và nhân tạo gặp gỡ nhau trong cùng một vòng tuần hoàn sống. Như vậy, ở tầng nghĩa vật lý, mặt trời là nguồn năng lượng duy trì sự vận hành của Klara; ở tầng nghĩa sinh học, nó là yếu tố nuôi dưỡng sự sống tự nhiên; và ở tầng nghĩa biểu tượng, nó trở thành nhịp cầu nối giữa công nghệ và sinh học, giữa nhân tạo và tự nhiên. Điều này đã mở ra một trường nghĩa rộng hơn về “tính sống” trong *Klara và mặt trời*. Ánh sáng

mặt trời, xét từ cơ chế hoạt động là nguồn năng lượng vật lý cần thiết cho Klara; nhưng nếu xét từ phương diện tri nhận, nó lại trở thành yếu tố bản thể, tạo ra cảm giác “được nuôi dưỡng” và “được bảo chứng” cho sự tồn tại. Chính sự giao thoa này đã trở thành điểm nút giúp Klara – một thực thể nhân tạo trở nên đồng cảm và được đặt vào một trải nghiệm tồn sinh vốn thuộc về con người. Ishiguro qua biểu tượng mặt trời đã khẳng định rằng, ngay cả trong một thế giới hậu nhân loại, vẫn tồn tại những yếu tố tự nhiên không thể thay thế, và mọi dạng sống – dù được tạo ra bởi thiên nhiên hay bàn tay con người – đều phụ thuộc vào cùng một nguồn sống vĩnh cửu.

Không chỉ dừng lại ở việc cung cấp năng lượng, mặt trời trong *Klara và mặt trời* còn giữ vai trò duy trì sự sống”. Việc Klara cần ánh sáng của mặt trời để duy trì hoạt động vừa là một chi tiết kỹ thuật, vừa là một lựa chọn mang tính tư tưởng của Ishiguro: sự sống bất kể xuất phát từ tự nhiên hay công nghệ đều được cảm nhận thông qua mối quan hệ lệ thuộc với thế giới tự nhiên. Trong khung tri nhận ấy, “tính sống” không còn được xác lập bởi nguồn gốc sinh học hay nhân tạo mà là bởi khả năng được nuôi dưỡng, rơi vào trạng thái suy thoái, phục hồi và trên hết là khả năng cảm nhận sự thiếu vắng của nguồn sống. Khi Klara lo ngại mình có thể hỏng hóc vì không được tắm nắng, cô bước vào một trải nghiệm sinh tồn gần với con người hơn là với máy móc, từ đó làm mờ đi đường biên nhị nguyên vốn tách biệt vật thể vô cơ và chủ thể sống.

4.2. Mặt trời như biểu tượng của sự sống, niềm tin và sự chữa lành

Trong bài viết “*Klara and the Sun by Kazuo Ishiguro: The Relationship between Characters and Nature in the Anthropocene*” (tạm dịch: *Klara và mặt trời* của Kazuo Ishiguro: Mối quan hệ giữa Nhân vật và thiên nhiên trong kỷ nguyên mới của loài người), Costanza Mondo đã nhấn mạnh vai trò như một biểu tượng của thiên

nhiên, đặc biệt là mặt trời trong đời sống tinh thần của nhân vật chính Klara: “Bên cạnh sự liên quan của các đặc điểm tự nhiên như cánh đồng và thác nước, mối quan hệ với mặt trời chiếm phần lớn trong tiểu thuyết và thấm đẫm ý nghĩa biểu tượng. Vì Klara sử dụng năng lượng mặt trời, cô tôn thờ mặt trời như thể nó là một vị thần và tin tưởng vững chắc vào sức mạnh cứu rỗi của nó. Vị thần này, vừa giận dữ vừa dịu dàng, gần như gợi nhớ đến hình tượng “Hô” và “Cừu” trong thơ William Blake và khắc họa một cách hiệu quả những khía cạnh đa dạng của thiên nhiên” [9, p. 9]. Từ góc nhìn của Mondo, mặt trời giữ vị trí trung tâm trong câu chuyện và là một biểu tượng mạnh mẽ của sự sống, hy vọng và sự chữa lành. Đối với Klara, mặt trời đóng vai trò như một vị thần trong tiểu thuyết, tượng trưng cho cả việc con người đã mất liên lạc với thiên nhiên và sức mạnh cảm xúc khi có niềm tin mãnh liệt vào một điều gì đó lớn lao hơn bản thân [9]. Niềm tin của Klara vào sức mạnh chữa lành của mặt trời phản ánh sự hiểu biết ngày càng tăng của cô về những mối liên kết cảm xúc kết nối con người. Cô tin rằng mặt trời có khả năng cung cấp cho Josie sức mạnh mà cô bé cần để sống sót, được thể hiện rõ qua lời thỉnh cầu: “Cháu mất một ít chất lỏng quý giá cũng không sao. Cháu sẵn sàng trao thêm nữa, nếu điều gì đó có nghĩa Người sẽ ban tặng sự giúp đỡ đặc biệt cho Josie... Vì thế, mong muốn sâu sắc của cháu lúc này là xin mặt trời hãy một lần nữa cho thấy lòng nhân hậu bao la của Người” [6, tr. 378-379]. Câu nói này cho thấy niềm tin của Klara vào điều gì đó vượt ra ngoài hiểu biết ngay lập tức của cô, làm nổi bật sự sẵn sàng của cô trong việc đặt hy vọng vào sức mạnh của thế giới tự nhiên.

Từ niềm tin ấy, Klara đã phát triển một hệ thống nghi lễ về cách giao tiếp với mặt trời, trao cho nó một loại quyền lực thần thánh. Cô coi nhà kho của ông McBain – nơi mặt trời dường như trở về nghỉ ngơi sau một ngày dài chiếu sáng xuống trần gian, là một nơi thờ cúng, và cô ấy cố

gắng giao tiếp với mặt trời trong tâm trí mình, như thể đó là một vị thần có thể đọc được suy nghĩ của cô ấy: “bởi Người rất nhân từ nên cháu vẫn muốn đề nghị Người đừng chân trong giây lát. Để lắng nghe một lời khẩn cầu nữa. Nếu cháu có thể làm việc gì đó thật đặc biệt khiến Người vui lòng. Điều gì đó khiến Người đặc biệt hạnh phúc. Nếu cháu làm được một việc như thế, thì liệu Người có đồng tình đáp trả bằng cách trao cho Josie lòng nhân ái đặc biệt của Người hay chăng? Như lần Người đã giúp Ông Ăn Xin cùng con chó của ông ấy?” [6, tr. 230-231]. Cách Klara dẫn chứng về “lòng nhân ái đặc biệt” mà mặt trời đã từng ban cho Ông Ăn Xin và con chó của ông cho thấy niềm tin của cô không hề rời rạc mà được tổ chức một cách hệ thống và logic, dựa trên những quan sát tỉ mỉ, chi tiết của chính cá nhân cô. Và mặc dù có thể chỉ là một sự trùng hợp ngẫu nhiên, Josie đã hồi phục một cách kỳ diệu vào một buổi sáng đầy nắng sau khi Klara cầu xin mặt trời ban phát sự sống cho cô bé: “Nguồn dinh dưỡng đặc biệt của mặt trời đã chứng tỏ hiệu nghiệm với Josie như từng hiệu nghiệm với Ông Ăn Xin, và sau buổi sáng đầy mây ấy, Josie không chỉ khỏe hơn mà đã trưởng thành làm một người lớn” [6, tr. 394]. Ở đây, Ishiguro đã để độc giả tạm gác lại sự hoài nghi và nhận ra rằng niềm tin vào một sức mạnh lớn hơn bản thân đã đem lại cho Klara hy vọng, ý nghĩa sống và động lực hành động. Từ góc nhìn này, có thể thấy nghịch lý trung tâm của tiểu thuyết: Klara tuy là một sản phẩm của trí tuệ nhân tạo lại thể hiện các phẩm chất nhân văn rõ nét như lòng trung thành, sự hy sinh và niềm tin, rõ nét hơn những nhân vật là con người xung quanh cô. Chính nghịch lý đó đã khiến một số nhà nghiên cứu xem đức tin của Klara như một trực ý nghĩa quan trọng trong *Klara và mặt trời*. Trong bài viết “*Hope, Faith, Love, Human and Humanoid: A Study of Kazuo Ishiguro's Klara and the Sun*”, Bavetra Swaminathan và R. Ravi nhận định rằng: “mặt trời, vốn được con người tôn thờ như một vị thần, cũng được những người

bạn robot này tôn thờ. Tác giả Ishiguro đã sử dụng mặt trời như một động lực thúc đẩy trong tiểu thuyết. Klara ngắm nhìn mặt trời, tôn thờ và trò chuyện với ngài bằng tất cả lòng thành kính [1, tr. 296]. Trong mạch diễn giải ấy, mặt trời được nâng lên thành một biểu tượng đạo đức mang tính siêu việt, có khả năng thưởng – phạt và ban phát ân huệ. Việc Klara gán cho mặt trời quyền năng cứu rỗi cho thấy niềm tin của cô được vận hành như một hình thức tâm linh thực thụ, qua đó làm mờ đi ranh giới giữa máy móc và con người, đồng thời đặt lại câu hỏi về đức quyền nhân loại đối với đức tin và đời sống tinh thần.

Tuy nhiên, điều đáng quan tâm là không một ai xung quanh Klara nghĩ về mặt trời. Sự thờ ơ, vô cảm này cho thấy chức năng biểu tượng của mặt trời trong tiểu thuyết không chỉ gắn riêng với Klara, mà còn phản ánh mức độ con người bị chi phối nặng nề bởi công nghệ. Khoảng khắc Manuela Giúp Việc lớn tiếng khi Klara mở tung cửa sổ cho ánh nắng mặt trời chiếu vào phòng Josie: “mặt trời chết bầm... Tránh ra chỗ khác mặt trời chết tiệt” [6, tr. 391] đã phản náo phơi bày một sự đối lập: trong khi Klara thiết lập với mặt trời một mối quan hệ gắn bó về mặt cảm xúc, thành kính và đức tin thì Manuela tiếp cận hiện tượng tự nhiên này một cách thực dụng và duy lý. Niềm tin này của Klara nhờ vậy đã mang tính chất gần như tôn giáo, trong đó mặt trời được hình dung như “đấng tối cao” có khả năng đáp lại lời khẩn cầu nếu được làm vui lòng bằng một hành động xứng đáng. Cách Klara viện dẫn “lòng nhân ái đặc biệt” mà mặt trời từng dành cho Ông Ăn Xin và con chó cho thấy một hệ thống niềm tin mang tính logic nội tại, được hình thành dựa trên những trải nghiệm quan sát cá nhân.

Sau cùng, mặt trời cũng đại diện cho chủ đề lớn hơn về hy vọng. Việc Klara ngắm nhìn mặt trời mọc mỗi ngày không đơn thuần là một thói quen gắn liền với việc duy trì nguồn năng lượng

mà thông qua đó, cô có được những hiểu biết mới về cảm xúc của con người và niềm tin vào sự tái sinh. Hơi ấm của mặt trời, dù là nghĩa đen hay nghĩa bóng, vật lý hay ẩn dụ, đều vượt ra ngoài chức năng thuần túy của năng lượng để trở thành hình ảnh phản chiếu cho mong muốn của cô đem lại sự ấm áp và chữa lành cho Josie. Mong muốn của Klara trong việc mang ánh sáng và hơi ấm mặt trời đến cứu rỗi cho Josie cho thấy một khát vọng đạo đức cao đẹp, khát vọng được bảo vệ cho sự sống của người khác, ngay cả khi điều đó phải đánh đổi cả sự sống của chính mình. Do đó, ở cấp độ sâu hơn, mặt trời trở thành biểu tượng của sự nuôi dưỡng cảm xúc mà con người và thậm chí cả AI luôn luôn khao khát có được. Thông qua hình tượng này, Ishiguro đặt ra những suy tư, trăn trở rằng liệu khả năng tin tưởng, hi vọng và kết nối với thế giới tâm linh có thực sự là một đặc quyền chỉ có ở con người hay chính những thực thể lai ghép như Klara lại đang gìn giữ những giá trị tinh thần mà nhân loại đang dần đánh mất và đưa vào quên lãng.

5. Kết luận

Như vậy, việc nghiên cứu tiểu thuyết *Klara và mặt trời* từ góc nhìn “tâm linh mặt trời” trong bối cảnh trí tuệ nhân tạo cho thấy Kazuo Ishiguro không chỉ đặt ra các câu hỏi về ranh giới giữa con người và máy móc mà còn gợi mở một chiều kích tinh thần mới của mối quan hệ ấy. Mặt trời trong tiểu thuyết giờ đây không còn là một hiện tượng của thế giới tự nhiên hay biểu tượng tôn giáo truyền thống mà trở thành một ký hiệu mở để diễn đạt khát vọng cứu rỗi, niềm tin và sự kết nối vượt qua giới hạn sinh học. Nhờ đó *Klara và mặt trời* đã mở ra một hướng tiếp cận mới về “tâm linh hậu nhân loại” – nơi công nghệ không bị xóa bỏ mà tái định nghĩa đời sống tinh thần của con người.

Thông qua việc phân tích cách Kazuo Ishiguro kiến tạo biểu tượng mặt trời trong bối

cảnh trí tuệ nhân tạo, bài viết *Tâm linh mặt trời trong kỷ nguyên trí tuệ nhân tạo: Tiếp cận Klara và mặt trời của Kazuo Ishiguro* góp phần làm sáng tỏ chiều kích tâm linh mới trong tiểu thuyết đương đại, từ đó đề xuất một hướng tiếp cận khác về sự giao thoa giữa công nghệ và đời sống tinh thần trong văn học tại Việt Nam.

Tài liệu tham khảo

- [1] Swaminathan, B. & Ravi, R. (2021). “Hope, Faith, Love, Human and Humanoid: A Study of Kazuo Ishiguro’s *Klara and the Sun*”. *Science, Technology and Development* (V), tr.295-301.
- [2] Cartwright, M. (2017), *Mandate of Heaven*, World History Encyclopedia, ngày truy cập: 20/09/2025. từ https://www.worldhistory.org/Mandate_of_Heaven/.
- [3] Cirlot, J. E. (1962). *Dictionary of Symbols*. Nhà xuất bản London.
- [4] Eliade, M. (1959). *The Sacredness of Nature and Cosmic Religion*. In *Patterns in Comparative Religion* (tr. 116–137). New York: Sheed & Ward.
- [5] Ferrando, F. & Banerji, D. (2023). Posthuman Spirituality. In *Mapping the Posthuman* (tr. 253–258). New York: Routledge.
- [6] Ishiguro, K. (2021). *Klara và Mặt trời* (Lan Young dịch). Hà Nội: Nhà xuất bản Văn học.
- [7] Jung, C. G. (1952). *Symbols of Transformation*. Princeton: Princeton University Press.
- [8] LitCharts (2021). *Klara and the Sun Study Guide*. nguồn truy cập. ngày truy cập: 12/08/2025. từ: <https://www.litcharts.com/lit/klara-and-the-sun>.
- [9] Mondo, C. (2021). *Klara and the Sun by Kazuo Ishiguro: The Relationship between Characters and Nature in the Anthropocene*, transitionspostgradjournal.wordpress.com. ngày truy cập: 21/09/2025, từ https://www.academia.edu/63357073/Klara_and_the_Sun_by_Kazuo_Ishiguro_The_Relationship_between_Characters_and_Nature_in_the_Anthropocene.
- [10] Nakamura, K. (2013). “Goddess Politics: Analytical Psychology and Japanese Myth”. *Psychotherapy and Politics International* 11(3). tr. 234–250, DOI: 10.1002/ppi.1307.
- [11] [Peters, T. (2019). “Artificial Intelligence versus Agape Love Spirituality in a Posthuman Age”, *Forum Philosophicum* 24 (2019) no. 2, 259–78. ISSN 1426-1898, DOI: 10.35765/forphil.2019.2402.12.